

reportatge

Des que el 1588, a l'època de Felip II, alguns irlandesos es varen allistar com a voluntaris a l'Armada Invencible, fins a començaments del segle XIX, l'exèrcit espanyol sempre comptà amb oficials i soldats d'aquesta nacionalitat a les seves files. Però fou especialment durant el segle XVIII quan els irlandesos ocuparen càrrecs de més responsabilitat i llocs més alts de comandament, tant a l'exèrcit com a l'administració borbònica. Un d'aquests, Féilim Ó Néill, més conegut a les Espanyes com a Félix O'Neill, fou un d'aquests fills de la Verda Éirinn que van deixar la seva petja en les nostres terres.

Féilim Ó Néill

**Corregidor i
governador
militar
i polític
de Girona
(1780-1782)**

un irlandès a Girona

OISIN BREATNACH I JOAN BARBARÀ > TEXT

Raons diverses de tipus nacional, confessional i d'estratègia política feren que Irlanda i Espanya mantinguessin, des de finals del segle XVI fins a començaments del XIX, una estreta relació forjada a partir d'interessos comuns que s'expliquen arran del conflicte que entre 1594 i 1603 enfrontà els nobles irlandesos Ó Néill i O'Donnell amb la reina d'Anglaterra en un període històric conegut com a Rebel·lió de Tyrone. Aquesta lluita fou encoratjada per Felip II, tradicional enemic de la reina Isabel I, en l'intent de perseverar en la seva creuada contra el protestantisme.

La guerra acabà amb la derrota dels nobles gaèlics, que anaren a l'exili, i amb la posterior colonització anglesa de l'Ulster.

Els guanyadors crearen un nucli dur unionista, absolutament fidel a les tesis de Londres, que ha arribat fins als nostres dies. Durant aquell període i en la posterior repressió sagnant d'Oliver Cromwell (1649-1650), uns 25.000 irlandesos s'exiliaren al continent, principalment a França, a l'Espanya peninsular, a les possessions de Flandes i també als anomenats territoris d'ultramar.

L'exili irlandès

A partir de 1602, primer els O'Donnell i després els Ó Néill s'instal·laren a Espanya i aconseguiren que Felip III els convalidés els títols nobiliaris. En una època en què no hi havia encara acadèmies d'oficials, el reconeixement de les prebendes de la noblesa irlandesa

EL Ex. S. D.

FELIX O-NEULLE

NATIONAL PORTRAIT GALLERY, LONDON

>> *Oliver Cromwell vist per Robert Walker. Oli sobre tela, 1649.*

MUSEO DEL PRADO

>> *Felipe V vist per Jacint Rigau-Ros i Serra. Oli sobre tela, 1701.*

REAL ACADEMIA DE NOBLES Y BELLAS ARTES DE SAN LUIS, MUSEO DE ZARAGOZA

>> *Féilim Ó Néill nasqué a Creggan (Ulster) el 1720.*

permeté als exiliats de sang blava i als seus descendents poder accedir a graus importants en l'escala de comandament dins de l'esfera militar.

En un temps en què els exèrcits espanyols anaven curts d'efectius per controlar la gran quantitat de territori que havia d'administrar la corona, l'arribada dels irlandesos fou ben rebuda, atès que venien d'una societat conflictiva que havia tingut la seva màxima expressió en la Guerra dels Nou Anys. Eren, per tant, soldats experimentats, avesats a la batalla i lleials a la monarquia que els havia ajudat en el seu conflicte domèstic. La integració dels seus caps en la maquinària de guerra espanyola mantingué els clans units, sobretot quan s'autoritza la creació dels regiments Irlanda, Hibernia i Ultònia, constituïts inicialment només per homes d'aquella nacionalitat. Formar part de la milícia els permetia continuar organitzats i actius, i sobretot estar preparats per a qualsevol eventualitat, fins i tot la de tornar a Irlanda. El 1750, divuit companyies formades per membres del Clan Ó Néill estaven integrades a l'exèrcit reial.

D'altra banda, els diferents monarques espanyols, tant Àustries com Borbons, no oblidaren mai la pèrfida Albí i mantingueren i alimentaren en tots els seus regnats el conflicte amb Anglaterra. Les sempre difícils relacions

hispano-britàniques es manifestaren en diferents temptatives espanyoles de desembarcar a Irlanda, en la participació anglesa en la Guerra de Successió d'aquí i en les contínues tensions a Flandes i a les colònies americanes.

El fet de compartir la mateixa fe i un enemic comú actuà com a factor de cohesió entre els irlandesos i la corona espanyola. *De facto* mantingueren un pacte no escrit pel qual la monarquia hispànica els respectava la nacionalitat, sense considerar-los estrangers, fet que a la pràctica volia dir que els reconeixia els mateixos drets dels espanyols inclosa la possibilitat d'accés a llocs de responsabilitat dins de l'exèrcit i l'administració de l'Estat. Per la seva banda, els irlandesos asseguraven una fidelitat dinàstica absoluta, més a la corona que no al país. El juliol de 1710, una cèdula reial oficialitzà aquesta consideració particular que tenien els irlandesos residents i els equiparà en drets i deures, ara ja d'una forma legal, amb els espanyols.

La repressió sagnant d'Oliver Cromwell (1649-1650) féu que uns 25.000 irlandesos s'exiliessin al continent, principalment a França i a l'Espanya peninsular

Ascendents gallecs dels Ó Néill

Entre els segles XVI i XIX, hi havia una creença estesa a la Verda Éirinn i també a Espanya que alguns irlandesos eren descendents directes dels celtes de Galícia, concretament del rei Milesi. Basant-se en aquests ancestres *espanyols*, Felip V va equiparar, *de facto*, els irlandesos en drets i deures amb els nadius, ja que no els considerava estrangers sinó espanyols retornats a la pàtria.

El *Leabhar Ghabála* (*Llibre de les conquestes*), escrit per monjos irlandesos en el segle XI, recull les peripècies de Milesi —fill de Breogan, mític rei celta de Galícia— durant els seus viatges per Creta, Egipte i altres indrets.

Segons la tradició, Breogan havia aixecat a Brigantia —possiblement a la Corunya o a Betanzos— una torre que servia als milesians per veure entre els núvols les costes d'Irlanda, l'illa maragda, que Moisès —segons uns— o el druida Caicer —segons altres— havia promès al seu ancestre Gaodhal: una terra en la qual no hi havia serps ni animals verinosos, on podrien viure en llibertat els milesians i tots els seus descendents pels segles dels segles.

Després de moltes aventures i cruentes batalles, finalment els milesians sotmeteren d'altres tribus celtes, dominaren Irlanda i se la repartiren, de manera que Érimón, ascendent

>> **Essent tot just un adolescent, Féilim Ó Néill participà a la reconquesta d'Orà (a la imatge) i en altres accions militars a la península itàlica que li van valer diferents ascensos per mèrits de guerra.**

directe de Féilim Ó Néill, pujà al tron de l'Ulster i posteriorment fou coronat primer rei d'Irlanda.

Presència irlandesa a Girona

Des que els irlandesos arribaren a la península i començaren a formar part de l'exèrcit, principalment a la infanteria, la corona sempre els utilitzà com a força de xoc en els principals conflictes, tant externs com interns (Guerra de Successió).

Girona, en tractar-se de terra de frontera, és un dels primers llocs als quals se'ls va destinar. Busquets i Simon, en el seu treball *La Girona del segle XVII*, ja expliquen que en el setge de 1653 hi havia irlandesos a la guarnició de Girona, juntament amb borgonyons, alemanys i napolitans.

En el període 1780-1782, Féilim Ó Néill fou el comandament d'origen irlandès de més alta graduació que mai tingué la demarcació, però fou a l'època dels setges napoleònics de 1808 i 1809 quan la colònia irlandesa fou més nombrosa i popular a la ciutat. Cognoms com ara Marshall, Pearson, Fitzgerald, O'Donnell, McCarthy, O'Daly, Sherlock o Magrath, entre molts altres, en una ciutat petita que a l'època dels setges acollí soldats i oficials dels regiments Ultònia i Hibèrnia, molts d'ells acompanyats per les seves famílies.

Posteriorment, el 1824, el brigadier d'infanteria Liam Nash, que havia liderat la defensa del castell de Montjuïc durant els setges, ocupà de forma interina la plaça de governador militar i polític del Corregiment de Girona.

Una nissaga de llarga tradició

Féilim Ó Néill nasqué a Creggan (Ulster) el 1720. Quan només tenia deu anys emigrà a Espanya i ingressà com a cadet en el regiment d'infanteria Hibèrnia. Per tal de poder progressar a l'exèrcit dins l'escala de comandament, la corona li reclamà una certificació del seu llinatge. Així, el 1732 l'arquebisbe d'Armagh signa un document pel qual confirma que el petit Féilim és descendent directe d'Érimón (primer rei d'Hibèrnia), príncep d'Ultònia, comte de Valmon i Tyrone, vescomte de Montioy, baró de Teus Dunganain i Straban, senyor suprem dels principats de Cloneboyes... El primat d'Irlanda també fa constar en l'extensa declaració que «...en la nit dels temps,

Felip V va equiparar, de facto, els irlandesos en drets i deures amb els nadius, ja que no els considerava estrangers sinó espanyols retornats a la pàtria

aquesta noble nissaga ha forjat un clan d'homes que han defensat sempre la religió del Papa, essent considerats pels mateixos britànics com a enemics implacables de la causa anglicana».

Sent tot just un adolescent, Féilim participà a la reconquesta d'Orà i en altres accions militars a la península itàlica que li van valer diferents ascensos per mèrits de guerra. El 1745 Felip V l'envia a Escòcia a lluitar al costat del Bonnie Prince Charlie, el pretendent jacobita que volia restaurar la casa Estuard al tron del Regne Unit de la Gran Bretanya.

La batalla de Culloden

Per indicació del rei d'Espanya, a finals de 1745 Féilim Ó Néill s'uní a la causa jacobita de Carles Estuard. Inicialment féu d'instructor militar, i ensenyà l'art de la guerra principalment als nombrosos *highlanders* (pagesos escocesos de les terres altes) que cada dia acudien al campament del príncep.

Les primeres batalles en què intervingué —a Carlisle, Manchester i Derby— resultaren reeixides. Particularment rellevant fou la seva participació en la victòria de Falper, en què la seva unitat, amb pocs mitjans, deixà fora de combat l'experimentada cavalleria anglesa, comandada pel general Coop. Fets com aquest van fer que el

DAVID MORIER, NATIONAL PORTRAIT GALLERY, LONDON

ANTONIO DAVID, NATIONAL PORTRAIT GALLERY, LONDON

>> *Batalla de Culloden (1746) entre els jacobites sota les ordres de Carles Estuard i les forces britàniques comandades pel duc de Cumberland.*

>> *Féilim Ó Néill va salvar la vida a Carles Estuard (a la foto) a la batalla de Culloden.*

jove capità Ó Néill fos considerat un oficial eficient i bon estratega.

Les seves gestes sobrepasaren àmpliament el camp de batalla i foren objecte de comentari a les gasetes de l'època —particularment les holandeses— i entre experts militars de diferents cancelleries europees. Òbviament, el primer que aprecià la destresa i intel·ligència en l'art de la guerra del capità Ó Néill fou el Bonnie Prince Charlie, que, atenent també el seu llinatge, el nomenà major general i l'integrà en el seu cercle més proper de consellers, i li prometé que, en cas de victòria, li restituiria les seves terres a Irlanda i li reconeixeria tots els honors dels quals havia estat desposseït pel rei usurpador contra el qual estaven lluitant.

La victòria de Falkirk (prop de Glasgow) el dia de Nadal de 1745, en la qual les tropes del príncep Carles humiliaren l'exèrcit dels Hannover, comandat pel general Henry Hawley, foren un miratge i feren pensar als jacobites que el desenllaç final del conflicte era molt a prop.

Res més lluny de la realitat. A finals de gener de 1746 el duc de Cumberland arribà a Edimburg, rellevà el general Hawley i reestructurà un exèrcit que es trobava en fuga. El nou cap reuní noves tropes prop d'Aberdeen, rebé

reforços per via marítima, restablí la disciplina i sotmeté les seves forces a un dur entrenament, de manera que, mesos més tard, poguessin afrontar la batalla definitiva.

Mentrestant, altres unitats lleials al rei Jordi fustigaren els jacobites i els obligaren a fugir cap al nord. Els van fer patir moltes baixes i perdre el control dels castells d'Stirling i Fort William. El 16 d'abril de 1746, a Culloden, molt a prop d'Inverness, tingué lloc la batalla decisiva, en què les tropes governamentals derrotaren les forces jacobites, que no van poder fer front a l'exèrcit del duc de Cumberland, molt superior en nombre d'efectius. Aquesta, encara avui, és l'última batalla lliurada en sòl britànic.

Quan tot estava perdut i l'exèrcit jacobita ja es trobava en desbandada, Féilim Ó Néill es posà al front d'un reduït grup de fidels per tal protegir la vida del pretendent Carles Estuard i organitzar-ne l'evasió. El grup de fugitius escapà cap al nord i eludí durant

En tractar-se d'una àrea de frontera, el corregiment de Girona sempre va ser considerat estratègic, el segon en importància després de Barcelona

cinc mesos el setge de les tropes governamentals, que posaren preu (30.000 lliures) a la testa del sobirà. Fou un temps molt difícil: caminant tot primer per boscos i muntanyes, movent-se de nits per evitar ser descoberts, navegant sense rumb després pel mar de les Hèbrides... Finalment Féilim Ó Néill contactà amb el clan McDonald i aconseguí treure el príncep del país amb l'ajuda del contraespionatge francès.

Quan Carles Estuard ja era a París, les tropes del duc de Cumberland detenen Féilim Ó Néill en confondre'l amb el príncep. Aclarit l'embolic, el jutgen i el condemnen a mort. Finalment, després de passar-se quinze mesos pres en el castell d'Edimburg, pressions internacionals, principalment del rei d'Espanya, fan que recuperi la llibertat.

Temps de formació

En la seva etapa escocesa, Féilim Ó Néill va acreditar a bastament les seves virtuts militars, fet que el va convertir en un personatge popular entre les elits de diferents corts europees, que estaven ansioses per conèixer-lo. Així, tot just alliberat, va anar a Londres, on el mateix sobirà que havia combatut li va voler ensenyar el palau i els seus jardins. A la capital britànica, ciutadans que sabien de la fama que havia

adquirir el cercaven quan freqüentava els espais públics, i foren molts els que li oferiren diners perquè treballés al seu servei.

Però Félim, que havia viscut uns anys molt durs, sabia que hi havia vida més enllà de les espases i els canons, i va aprofitar aquesta fama passatgera per visitar diferents corts europees i aprendre com s'organitzaven aquelles societats. Així, va visitar França, Itàlia, Holanda i Prússia, on va departir amb els més alts dignataris, procurant anar adquirint coneixements i anar analitzant les diverses opinions i la seva influència sobre la felicitat dels estats i la dels seus súbdits. Particularment es va interessar per l'experiència de Frederic II de Prússia, que li va voler confiar el comandament dels seus exèrcits. Félim Ó Néill va agrair tan gran honor, però finalment va declinar l'ofertament i va decidir tornar a Espanya.

L'administració borbònica

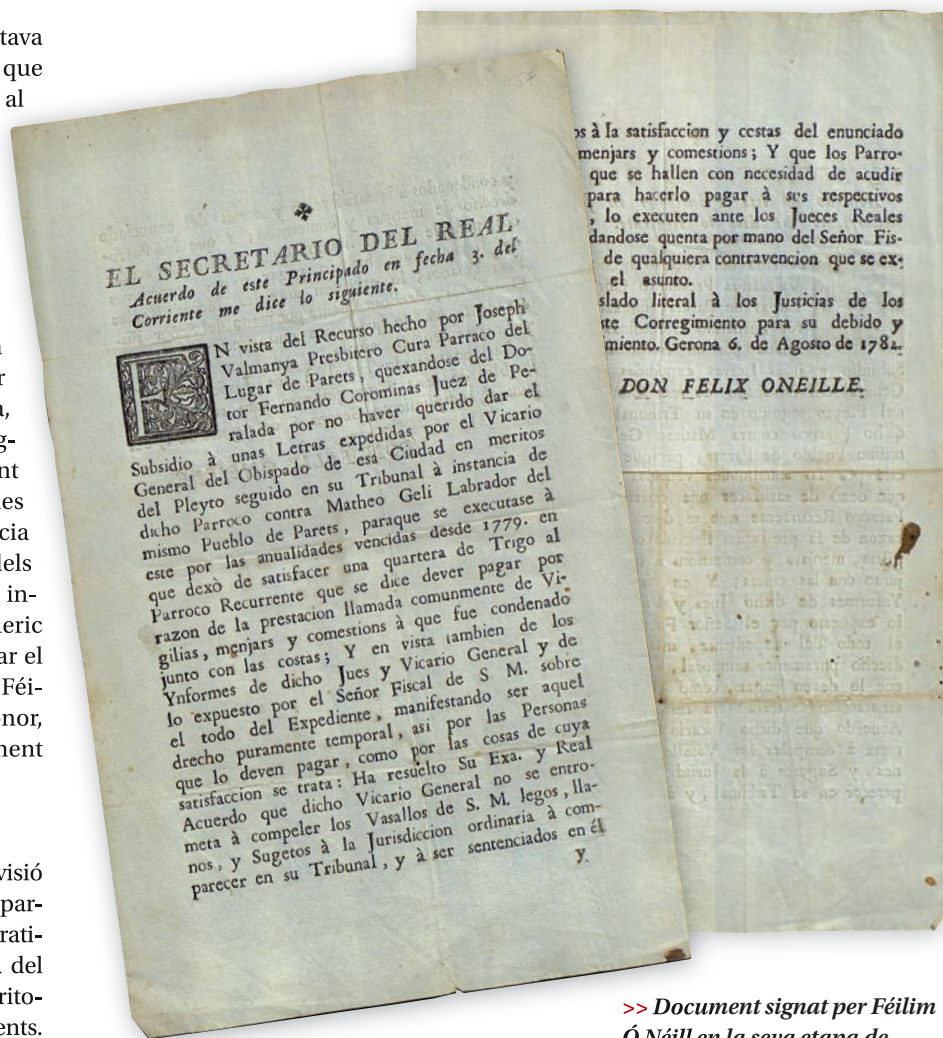
Abans que l'Estat implantés la divisió provincial amb caràcter general, a partir de 1833, l'organització administrativa de Catalunya formulada d'ençà del Decret de Nova Planta dividia el territori del Principat en dotze corregiments. Un d'aquests era el de Girona, que estava format per l'antiga vegueria del mateix nom i per la sotsvegueria de Besalú.

En tractar-se d'una àrea de frontera, el corregiment de Girona sempre va ser considerat estratègic, el segon en importància després de Barcelona. Això propicià que fos vist com a plaça d'ascens a la qual sovint venien funcionaris amb aspiracions de progressar dins l'administració borbònica.

A diferència d'altres llocs, el corregidor de Girona sempre solia ser un militar d'alta graduació que tenia la consideració de governador militar i polític, amb atribucions afegides de subdelegació de rendes (control del contraban).

Primera autoritat a Girona

De retorn a la península, i sense deixar mai la carrera militar, Félim Ó Néill comença una etapa d'alt funcionari al servei de la corona. El primer càrrec important que exerceix és el de primer

>> Document signat per Félim Ó Néill en la seva etapa de corregidor de Girona.

dignatari civil a la província de Tuy, una responsabilitat que compagina amb la de segon cap de l'exèrcit a Galícia. Sent tinent general, el 29 de juny de 1780 és nomenat pel rei governador militar i polític de Girona.

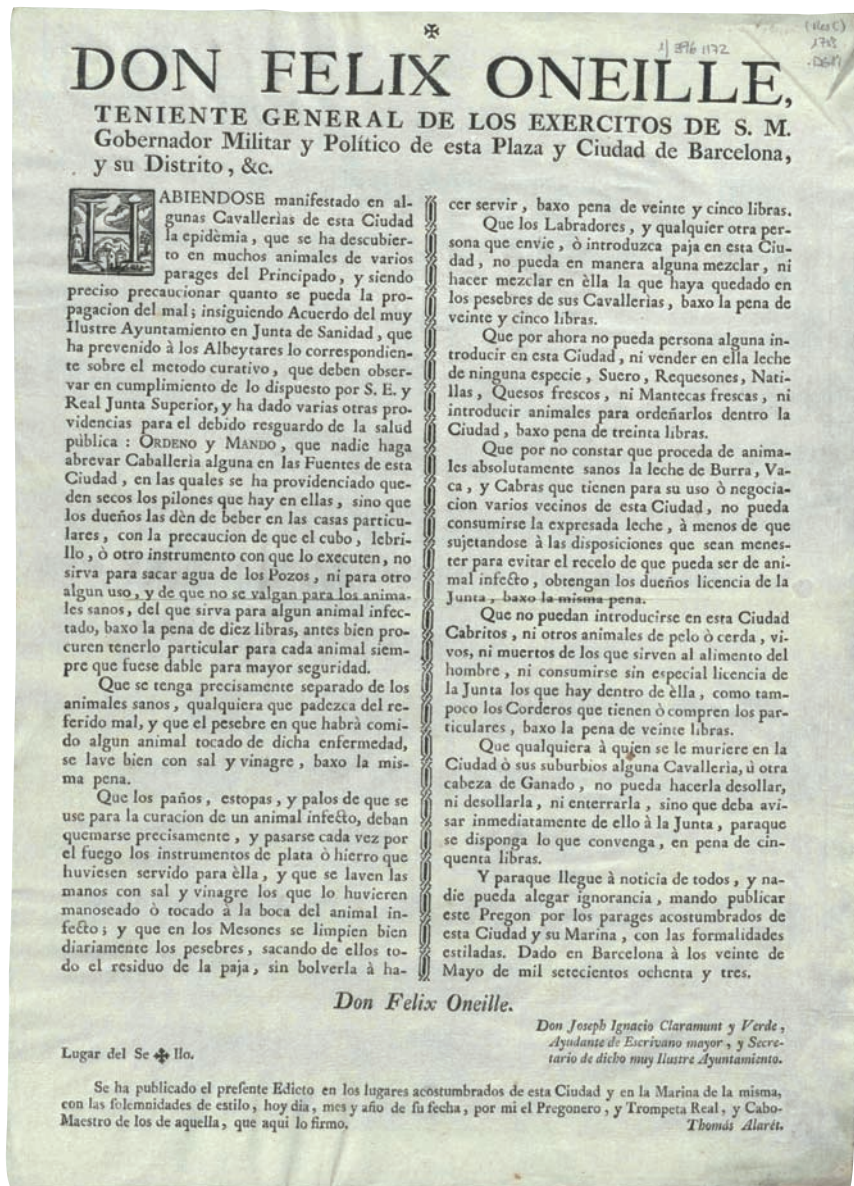
Només de prendre possessió, una de les primeres coses que va fer va ser reconèixer personalment les defenses del corregiment, tant les de la ciutat on vivia com les dels gairebé 400 pobles que controlava. Va tenir una especial cura amb el castell de Sant Ferran de Figueres, la principal fortalesa militar que estava sota la seva autoritat.

Essent tinent general, el 29 de juny de 1780 Félim Ó Néill és nomenat pel rei governador militar i polític de Girona

Pel que fa a la seva gestió en l'àmbit civil, va ser del tot destacada. D'antuvi es va assegurar que la llei es complís i es fes complir arreu, passant edictes de policia i bon govern de caràcter general a tots els ajuntaments, i fent les indicacions més oportunes a qui pertocava quan observava anomalies en casos particulars.

Es va preocupar prioritàriament de les vies de comunicació, tant reials com transversals, que feia revisar regularment. Va tenir un interès especial a mantenir i millorar la ruta que connectava Girona amb Barcelona, passant per la costa, que va fer eixamplar i adequar perquè fos més practicable per als carruatges.

Pel que fa a la ciutat de Girona, va fer ampliar l'anomenat passeig de l'Onyar o del Carme. Netejant la llera

dels rius, particularment on hi havia brutícia acumulada i aigües estancades, va millorar la salubritat de la vila, alhora que prevenia i minimitzava els efectes de les riudes. Amb aquesta mesura va reduir considerablement les epidèmies que es produïen invariablement tots els estius, particularment les conegudes terçanes (febre palúdica intermitent, que es repeteix cada tres dies, causada pels vapors originats en zones pantanoses i d'aigües mortes).

La preocupació sanitària pels seus administrats va ser un dels trets principals que van definir la seva gestió. Així, quan el 1781 va tenir notícia d'una pandèmia d'efectes devastadors que es va

>> **Edicte de Féilim Ó Néill quan era la primera autoritat borbònica a Barcelona.**

estendre entre la població del Lluçanès, va enviar metges a la zona per tal que estudiessin la situació i veiessin la

Féilim Ó Néill i el bisbe Tomàs de Lorenzana, van col·laborar en diferents projectes, com ara el de l'Hospici-Casa de Misericòrdia (actual Casa de Cultura), que varen inaugurar conjuntament el 29 de març de 1781

manera d'impedir que aquesta malaltia arribés al seu corregiment. Aquesta acció preventiva va ser un dels grans èxits de la seva acció de govern.

Un home pietós i caritatiu

Féilim Ó Néill era un creient fervorós que, quan les obligacions li ho permetien, tenia per costum resar el rosari amb la família i el servei a l'ensens. Els qui el varen conèixer deien que era un home compassiu i misericordiós. Feia obres de caritat i ajudava els més desfavorits, sovint sense que ells mateixos ho sabessin. En concret, durant la seva estada a Girona, destinava els diners recaptats en les multes a obres de beneficència. També tenia per costum, en festivitats assenyalades de l'Església, augmentar la quantitat i la qualitat del menjar dels presos i concedir indults a reclusos condemnats a penes menors.

Com a persona d'ordre i tradicionalista que era, en algunes festivitats religioses o en altres dates especialment assenyalades, autoritzava la celebració dels balls públics, sempre amb la presència de l'autoritat competent per tal de garantir que ningú s'excedís.

Home de fe, afable i de bon tracte, Féilim Ó Néill va procurar mantenir sempre una bona sintonia amb els ministres de l'Església. Durant la seva estada a Girona, va conrear una excel·lent relació amb el bisbe Tomàs de Lorenzana, amb qui va col·laborar en diferents projectes, com ara el de l'Hospici - Casa de Misericòrdia (actual Casa de Cultura), que varen inaugurar conjuntament el 29 de març de 1781.

El 16 de novembre de 1782 Féilim Ó Néill va deixar la ciutat per incorporar-se al seu nou càrrec de corregidor de Barcelona. La seva gestió a Girona, de poc més de dos anys, va ser curta però fructífera, i van ser molts, començant pel mateix bisbe i continuant per alguns patricis que l'havien conegut, els que varen mantenir-hi una relació epistolar fins a la seva mort, ocorreguda a Saragossa el 12 de juliol de 1792.

Oisín Breatnach és historiador i genealogista irlandès.
Joan Barbarà és estudiós de la presència irlandesa a Girona.